

## **KÜRESEL OLUŞUMLAR**

Büyükelçi (E) Selim Yenel  
**GİF İcra Komitesi Başkanı**

Fulya Kocukoğlu  
**GİF Program Direktörü**

Bu hafta sonu 9 – 10 Eylül 2023 tarihlerinde Yeni Delhi’de Hindistan’ın ev sahipliğinde Türkiye’nin de üyesi olduğu G20 Zirvesi toplanıyor. Daha sonra Eylül’ün üçüncü haftasında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu başlayacak. Böylece birçok dünya lideri birbirleriyle yüz yüze görüşme imkânına sahip olacak. Kısa süre önce de Güney Afrika’da BRICS toplandı.

Uluslararası alanda son zamanlarda ülkelerin kümelenmesi şeklinde hareketlenme görülüyor. Yeni oluşumlar ve ittifaklar oluşturuluyor. Bunlar ilk kez olmuyor. Yenilik bunların gittikçe çoğalması ve küresel bir şekil alması.

19. yüzyıldan beri uluslararası ortamı yönetmek üzere ittifaklar gerçekleşmiştir. Bunlardan en bilineni, Napolyon’un Avrupa’yı yakıp yıkmasından sonra kurulan “Concert of Europe” adı altında büyük güçlerin birleşmesidir. Avusturya, Büyük Britanya, Fransa, Prusya ve Rusya kıtada bir daha düzen bozulmaması için aşağı yukarı bir yüzyıl kadar süren bir sistem oluşturdu. Bu daha çok Avrupa’yı ilgilendiren bir durumdu.

Birinci Dünya Savaşı büyük ölçüde Avrupa odaklı olsa da adı üstünde küresel bir süreç idi. Savaşın sonrasında Milletler Cemiyeti kuruldu ve bu sefer dünya çapında bir düzen oluşturulması amaçlandı. ABD dâhil birçok ülkenin Milletler Cemiyeti’nde yer alamaması ve hatta Almanya ve Japonya’nın ayrılması ile eksik kurulan sistem çöktü. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra bu kez ABD’nin sürece dâhil olması ve liderlik etmesi ile çalışmaları bugüne kadar devam eden başta Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütlerin doğuşuna yol açtı.

Esasında uluslararası örgütler sadece siyasi alanlarda değil, ekonomik (Dünya Ticaret Örgütü, OECD, IMF gibi), kültürel (İngiliz Milletler Topluluğu), eğitim (UNESCO), sağlık (Dünya Sağlık Örgütü), enerji (Uluslararası Enerji Ajansı) gibi değişik alanlarda olduğu gibi bölgesel (Karadeniz Ekonomik İşbirliği) de olabilmektedir.

Bir antlaşma ile kurulan ve daimi bir sekreteryaya oluşturularak küresel bir üyeliğe sahip olan ilk ve en eski uluslararası örgüt Uluslararası Telekomünikasyon Birliği'dir (1865 yılında kurulmuştur).

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle 1990'lı yıllarda bölgesel örgütlerin sayısı artmaya başladı (Merkezi Avrupa Girişimi, Adriyatik Konseyi, Euromed, Karadeniz Ekonomik İşbirliği, Baltık Birliği gibi). Ancak bunların etkinliği sınırlı kalmıştır. Öte yandan Güvenlik Konseyi üyelerinden birinin vetosu nedeniyle Birleşmiş Milletler'in önemli meselelerde hareketsiz kalması sonucunda birçok sorun çözümsüz kalmıştır.

Nihayet daha etkin bir şekilde çalışma ihtiyacı yeni oluşumların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bunların başında daha Soğuk Savaş sürerken başlıca sanayileşmiş batılı ülkelerinin oluşturduğu G7 gelmektedir. Sovyetler Birliği'nin çökmesinden sonra bir ara Rusya'nın dâhil edilip G8 olan bu grup Rusya'nın saldırgan politikaları nedeniyle çıkarılmasıyla yeniden G7'ye dönmüştür.

Buna mukabil Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika'nın bir araya geldiği BRICS ortaya çıkmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan BM, IMF, Dünya Bankası gibi kuruluşlardan yeterince yararlanılamaması üzerine bu kez ülkemizin de üyesi olduğu dünyanın en büyük on dokuz ekonomisi ile Avrupa Birliği'nin oluşturduğu G20 sahneye çıkmıştır.

Bu tür oluşumların bir başka özelliği de daimi bir sekreteryaya sahip olmadan o sırada kim dönem başkanı ise etkinliklerin o ülkeye bırakılması ve daha esnek bir çalışma biçiminde faaliyet göstermesidir.

Çin'in güçlenmesi ve ABD'ye önce ekonomik alanda ama şimdi siyasi ve askeri alanda ciddi bir rakip olmasıyla bu kez daha küçük grupların oluşturulduğunu görüyoruz. QUAD (ABD, Avustralya, Hindistan, Japonya) ve IZU2 (ABD, Birleşik Arap Emirlikleri, Hindistan, İsrail) bu amaçla kurulan son örneklerdir.

Kısacası, bazılarının "Küresel Güney" diye adlandırdıkları ülkeler Batı'dan kopmaktan ziyade mümkün olduğunca Batı'dan yararlanmaya çalışmaktadır.

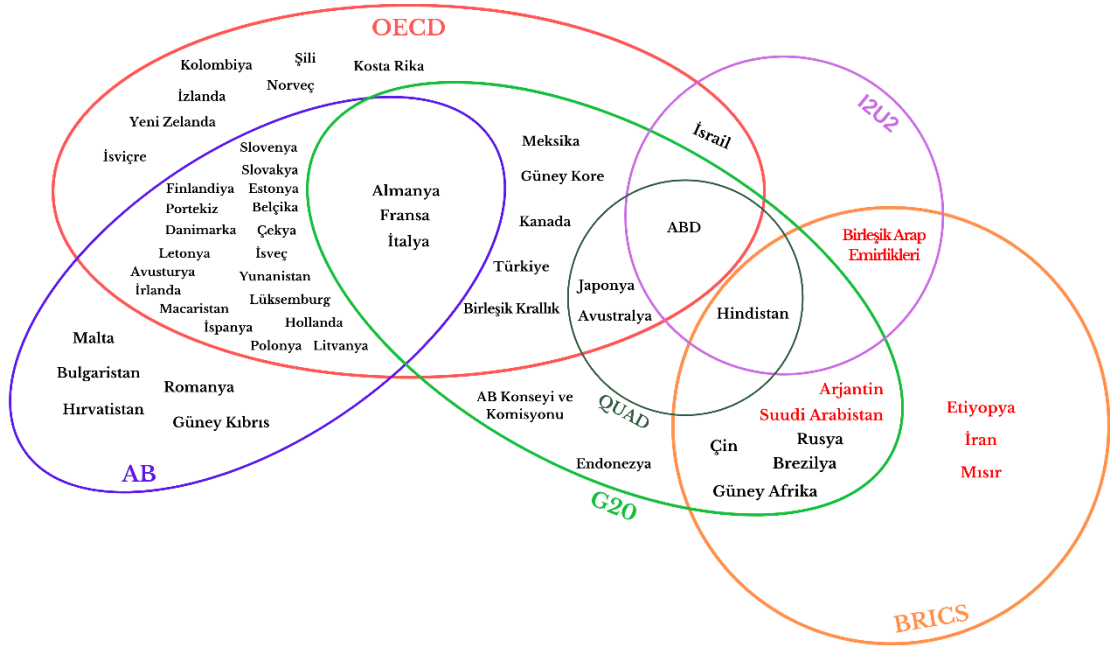
ABD ile SSCB'nin Soğuk Savaş döneminde yaşanan iki kutuplu dünyanın yerine bu kez ABD ve Çin'in kutupları oluşturacağı ileri sürülmektedir. Bu çerçevede Rusya'nın Ukrayna'yı işgal girişimi neticesinde Batı ile Rusya ve Çin'in gittikçe iki blok haline geldiği görülmektedir. ABD ve Çin başat güç olmakla beraber eskisinden farklı olarak orta düzeyde çok fazla ülke bölgesel güç olarak ortaya çıkararak farklı bir denge oluşturacak gibi durmaktadır.

BRICS'in 2024'ten itibaren Arjantin, Suudi Arabistan, Etiyopya, İran, Birleşik Arap Emirlikleri ile Mısır'ı üye kabul etmesi ile küresel sahne daha da karışık bir hal almaya başlayacaktır. Yazının sonundaki tablodan görüleceği üzere bazı ülkeler birden fazla örgüte dâhil olurken iki tarafa da göz kırpar durumdadır.

Yeni Delhi'deki G20 Zirvesi'ne Rusya ve Çin Devlet Başkanlarının katılmayacak olmaları ve belki de bir bildirin yayınlanmama ihtimali bu oluşumun da istenen performansı gösteremediğinin ilk işaretlerini oluşturuyor. Çeşitli örtüşen çıkarlarla bir araya gelen ülkelerin bu oluşumlardan ne kadar yararlanabileceğini zaman gösterecektir.

Gittikçe karmaşık bir hal alan örgütlenmelerde ülkelerin nerede yer aldıklarını gösteren tabloyu aşağıda sunuyoruz.

## KÜRESEL OLUŞUMLAR ŞEMASI



\* Kırmızı ile yazılan ülkeler 1 Ocak 2024 itibarıyla BRICS topluluğuna katılacaklardır.

\*\* Görselin telif hakları Global İlişkiler Forumu'na aittir.©